

PADARYTA DAUG. O TOLIAU?

Grožinės literatūros vertimai yra tarsi tiltas tautų bendravime: per juos tautos geriau pasijįsta savo tarpe, vieny tautų kultūros lobiai tampa prieinami kitoms, išnyksta sienos, kurias sudaro kalbų skirtumai. Puškinas ir Donelaitis, Navojai ir Rustaveli, Fedinas ir Lacis vertėjų tarpininkavimo dėka pasidarė savi visoms Tarybų Sąjungos tautoms.

Per Lietuvos tarybinio gyvenimo dvidešimtį metų verstinės literatūros srityje yra nudirbtas didis darbas. Kad geriau suprastume to darbo apimtį ir pobūdį, paimkime kiek statistinių duomenų. Iš viso per tą laikotarpį yra išėję iš spaudos, priskaitant ir šių metų derlių, apie tris tūkstančius grožinės literatūros veikalų, kurių bendras tiražas — arti 37 milijonų egz. Iš jų originaliajai lietuvių literatūrai tenka arti 1200 veikalų pavadinimų ir beveik 15 milijonų egz. tiražas, o likusioji dalis — verstinei literatūrai. Palyginę skaičius, matome, kad vertimų iš rusų literatūros išleista beveik tiek pat, kiek ir lietuvių originaliosios literatūros raštų ir maždaug dvigubai daugiau, negu veikalų, verstų iš visų užsienio literatūrų, kartu paėmus. Dabar masinis mūsų skaitytojas gali savo gimtąja kalba skaityti bemaž visą didžiosios rusų literatūros aukso fondą — bibliotekose jo laukia „Sakmė apie Igorio žygį“, Krylovas, Fonvizinas, Karamzinas, Puškinas, Lermontovas, Gogolis, Turgenovas, Nekrasovas, Dostojevskis, Saltykovas-Štedrinas, Tolstojus, Čechovas, Gorkis, Majakovskis, A. Tolstojus, taip pat Belinskis, Gercevas, Cernyševskis, Dobroljubovas, o iš tarybinės literatūros — bemaž visi geriausiai rusų rašytojai ir pagrindiniai jų veikalai. Įžymiausiai rusų klasikinės literatūros veikalai, kaip antai, Puškino „Eugenijaus Oneginas“, Gogolio „Mirusios sielos“, L. Tolstojaus „Karas ir taika“, „Ana Karenina“, „Prisikėlimas“, Turgenovo „Tėvai ir vaikai“, Gorkio „Motina“ ir kt. — išleisti po kelis kartus. Reikia pabrėžti, kad rusų klasikų raštai, taip pat leidžiami tominiais leidiniais.

Salia didžiosios rusų tautos, verstinėje mūsų literatūroje dalyvauja taip pat ir kitos Tarybų Sąjungos broliškosios tautos. Ligi šiol turime išsivertę abchazų, adigėjų, armėnų, azerbaldžianiečių, baltarusių, buriatų, čiuokčių, estų, gruzinų, kazachų, kirgizų, latvių, moldavų, tadžikų, tuviečių, ukrainiečių, uzbekų ir kitomis kalbomis rašytų kūrinių. Tiesa, ne visus šių tautų literatūros kūrinius galėjome išsivertinti iš originalo — daugelio jų kalba dar mūsų vertėjams yra neprieinama, ir todėl šią literatūrą tuo tarpu verčia-

(PASTABOS APIE GROŽINĖS LITERATŪROS VERTIMUS)

mės iš rusiškų vertimų. Vis dėlto baltarusių, estų, latvių, ukrainiečių ir žydų rašytojų veikalai jau dabar yra verčiami iš originalų.

Iš užsienio šalių literatūrų daugiausia turime išsivertę lenkų, prancūzų, anglų ir vokiečių kūrinių, bet reikšmingos yra ir ispanų, italų, švedų, norvegų, kinų, indų pozicijos; turime po kiek suomių, vengrų, turkų, japonų, korėjiečių, vietnamiečių ir kt. knygų; iš viso mūsų verstinei literatūroje yra reprezentuojamos trisdešimt keturios užsienio tautos. Jei čia pridėsime jau minėtas devyniolika Tarybų Sąjungos tautų, o taip pat antikinės senovės graikus ir romėnus, tai viso labo turėsime penkiasdešimt penkias tautas, kurių literatūrinės kūrybos lobias turtina mūsų skaitytoją verstinė literatūra. Reikia tiksliai pagalvoti, kiek šitai prisideda prie tautų draugystės ugdymo, kiek pakelia bendrąjį skaitytojo kultūrinį lygį, kaip plečia jo akiratį, ypač, kai turime galvoje, kad pas mus atrenkamos versti ne bet kurios knygos, o tik pačios geriausios, idėjiškai svarbos ir meniškai brandžios.

Tarybinės santvarkos dėka tiek pasikeitė mūsų verstinės grožinės literatūros būklė, jog net ir lyginti sunku su buržuaziniiais laikais. Tada Lietuvoje nebuvo institucijos, kuri planuotų, kontroliuotų, prižiūrėtų grožinės literatūros veikalų vertimą bei leidimą, ir atskiros leidyklos šioje srityje darbuosios taip, kaip kuri išmanė, pagal tai, kaip diktavo jų finansiniai ištekliai, ideologiniai sumetimai ir kultūrinis lygis. Verstinės literatūros veikalų kiekis, išleistas per visą buržuazinės Lietuvos laikotarpį, yra visai mažas. Prisiminkime, pavyzdžiui, kad ir tokį faktą: stambiausia to meto leidykla „Sakalas“ per visą savo gyvavimo laiką išleido vos 600 leidinių, skaitant ir originalius lietuvių rašytojų veikalus, ir šiaip knygas, neįeinančias į grožinės literatūros rubriką. Verstinių knygų tiražai būdavo maži. Pavyzdžiui, Gogolio „Mirusios sielos“, Spaudos Fondo išleistos 1938 m., buvo išspausdintos vos 2000 egz. tiražu, Reimonto „Kaimiečiai“ („Sakalas“) — 3200 egz. tiražu, o šiaip vidurkis buvo dar mažesnis. Tuo tarpu dabar vertimų tiražo vidurkis, rodos, bus apie 10 tūkstančių egz., o šiaip spausdinama 15 tūkstančių, net 25—30 tūkstančių, o kai kada, ypač vaikų ir jaunimo literatūros leidinių, tiražai siekia ir 50 tūkstančių! Vadinasi, grožinės literatūros vertimų leidyba pasidarė tikrai masinė, šios knygos pasiekė ašiai kampe-lij, ašiai biblioteką visoje respublikoje.

Reikia pažymėti taip pat ir nepalyginamą vertimo kokybę pagerėjimą tarybiniais laikais. Čia bent kelis dalykus reikia akcentuoti. Visų pirma — ir svarbiausia — yra tai, kad grožinės literatūros leidimo darbas yra svarbus valstybės reikalas. Mes turim tokią instituciją, kaip valstybinė leidykla, kurioje šis darbas yra organizuojamas. Verstinių veikalų parinkimas, jų leidimo planavimas yra viešas dalykas, jame dalyvauja visuomeninės-kūrybinės organizacijos ir mokyklos. Vertėjų darbą dirba kvalifikuoti žmonės. Leidykloj kiekvienas vertimas yra redaktorių ištaisų peržiūrimas ir prireikus taisomas. Tokiu būdu šis darbas yra daugiau mažiau apdraustas nuo lypsų bei klaidų. Tuo tarpu buržuaziniai laikais to nebuvo. Leidyklos, tiesa, turėdavo literatūrinį darbuotoją, bet redaktorių institucijos kaip tokios nebuvo, tad nebuvo ir kam kiekvieną vertimą ištaisų peržiūrėti, su originalu sulyginti ir kiekvieną detalę apsvastyti. Viskas eidavo vertėjo atsakymu. O vertėjais vėlgi dažnai pasišaudavo atsitiktiniai žmonės, gal turį gerų norų, bet ne visada — kvalifikacijų. Vertimo kokybė, trumpai tariant, priklausė nuo vertėjų iniciatyvos, geros valios ir, kas be ko, nuo atsitiktinumų. Užtat daug buvo prastų vertimų, mažai gerų. Dar pridurtina: anais laikais, pavyzdžiui, neatrodė skandalas, jei vertėjas ar leidėjas paėmęs verčiamą veikalą sutrumpino, sukupūravo. Taip buvo padaryta, pavyzdžiui, su V. Hugo „Vargdieniais“ ir „Devyniasdešimt trečiaisiais metais“, dar su kai kuriais leidiniais. Net labai rimti literatūros darbuotojai nebuvo laisvi nuo tos negerovės.

Apžvelgę derlių verstinės literatūros baruose, turime iš tiesų kuo pasigėrėti, pasidžiaugti. Beje, yra čia ir tokių dalykų, kurie sudaro sunkumų, kurie kelia tam tikrų uždavinių ateičiai, dėl kurių daug dar reikės tartis, diskutuoti, o svarbiausia — daug ir atsiverti dirbti.

Pirmiausia — literatūrinio vertimų lygio klausimas. Mūsų vertimai, kaip jau minėta, dabar nepalyginamai geresni už prieškarinius, bet vis dėlto dar nedaug teturime vertimų, kuriuos iš tiesų galėtume vadinti tobulais. Mūsų vertimams dar neretai trūksta kū-

rybingumo: skaitome, pavyzdžiui, kurį nors V. Hugo romano vertimą, randame, kad jame nėra nei praleidimų, nei žodinės prasmės iškrypimų, o vis dėlto jaučiame, kad vertimo daromas skaitytojui poveikis yra daug menkesnis nei originalo. Iš kur eina tasaf skirtumas? Iš to, matyti, kad vertėjas nesugebėjo perteikti autoriaus patoso, jo ugnies, jo poezijos, tos vidinės atmosferos, kuri tvyro, sakytumet, ore, kuri betgi nesiduoda fiksuojama leksikos vienetais ar sintaksės junginiais, o išeina iš vidinių dialektinių žodžių santykių, iš mokėjimo operuoti žodžių asociatyviniais krūviais, iš sugebėjimo kurti gyvą, sugestyvią, nuotaikingą frazę. Tas pats pasitaiko ir su poezijos vertimais, tik gal dar dažniau ir ryškiau.

Mūsų literatūrinės kalbos ugdymo klausimas vis dar tebėra mums aktualus. Versdami aukštos literatūrinės kultūros autorius (Tolstojų, Floberą, Puškiną, Bloką, Gėtę...) neretai susiduriame su tokia idėjine bei vaizdine medžiaga, kokią vos pirmąjį kartą turime įvilkti į lietuvišką rūbą, ir čia nesykį pajuntame, kad, renkantis priemones tai medžiagai išreikšti, išsenka ir mūsų leksikos rezervas, ir frazės komponavimo gabumai. Tai yra ypač tingai sunkūs slenkščiai vertėjams. Čia gali būti taip, kad vertėjas dėl savo individualinių savybių yra per mažai pajėgus ar per mažai pasiruošęs tam tikram veikalui versti, — tada maža bėda: nepajėgiantis tegu užleis džia vietą pajėgiančiam. Tačiau gali būti ir taip, jog ir geriausių kvalifikacijų vertėjui pristinga išteklių, nes jų, gal būt, ligi šiol mūsų literatūrinėje kalboje nė nebuvo. Tokiais atvejais vertėjas turi parodyti ir kalbinto kūrybingumą, ir sugebėjimo pritaikyti jau turimas kalbines priemones, ir taip pamažu plėsti mūsų literatūrinės kalbos bazę. Tai yra be galo atsakingas ir sunkus uždavinys. Jo sprendimui reikalingas didelis filologinis išprusimas, didelis žinių bagažas.

Kad vertėjas savo nelengvame darbe turėtų reikiamos paramos, būtina reiklia išleisti daugiau žodynų, negu dabar jų yra. Visų pirma, reiklia daugiau ir didesnių dvikalbių žodynų, turėtų būti žymiai padidintas ir patobulintas lietuvių dabartinės literatūrinės kalbos žodynas. Be to, jau seniai pasigendami lietuvių sinonimikos žodyno, be kurio daugely atvejų vertėjas — tiesiog kaip be nagų. Laikas jau būtų paruošti ir išleisti lietuvių frazeologijos žodyną. Rodos, visi suprantam, kad be tokių žodynų yra labai sunkus kelias mūsų kalbos kultūros pažangai, o vis dėlto jų kol kas nematyti. Tad tenka save turtinti iš tų šaltinių, kurie šiuo metu prieinami, — iš gyvosios kalbos, lietuvių rašytojų raštų, didžiojo akademinio lietuvių kalbos žodyno.

Dar apie vertėjų kadrus pora žodžių. Turime daug ir gerų vertėjų iš rusų kalbos; nestingame vertėjų ir iš kitų slavų kalbų. Daug mažiau tėra, kas pajėgtų gerai versti iš Vakarų Europos kalbų — prancūzų, anglų, skandinavų tautų, visiškai mažai — iš italų, ispanų, portugalų, o kas verstų iš Kaukazo, Vid. Azijos tautų kalbų, taip pat iš kinų, japonų, arabų, turkų, indų — tokių tuo tarpu neturime visai. Čia yra gera dirva pasidarbuoti mūsų filologiniam jaunimui. Galėtų, sakysim, būti organizuotas apsieitimas studentais su Vid. Azijos šalių ar Kaukazo tautų aukštosiomis mokyklomis; mūsiškiai išmokytų anų šalių kalbų, o jų studentai — lietuviškai; dalis jaunų filologų galėtų eiti mokyti Maskvos bei Leningrado svetimų kalbų institutuose. Galimybių yra, reiklia naudoti jas. Aplamai, norėtųsi, kad studijuojantis ar studijas baigiantis jaunimas daugiau domėtųsi vertimo darbu, negu dabar. Šiuo metu, tiesa, prieauglio iš jaunimo yra, bet jis galėtų būti gausesnis ir sparčiau augti.

Prie vertimo darbo turėtų daugiau dėtis ir mūsų poetai, nes be jų niekas įžymiųjų poezijos veikalų nelšvers. Dabar su poezijos vertimais, deja, yra nepatenkinama padėtis. Juk faktas lieka faktas, kad mes neturime lietuviškai „Eneidos“, o ką jau besakyti apie „Georgikas“ ir „Bukolikas“... Nedovanotina mažai teturime Lermontovo poezijos vertimų, mažoka Nekrasovo, taip pat naujųjų laikų rusų poetų (Briusovo, Jesenino, Majakovskio). Gerai, kad sulaukėm Gėtės „Fausto“ I d. vertimo, tuo metu džiaugiamės, bet neturėti Gėtės lyrikos vertimų — visgi didelis apsilaidimas. Reikėtų daugiau Silerio poezijos, o taip pat prancūzų, anglų, čekų ir kt. Vakarų tautų poezijos vertimų. Pabrėžkime: niekas šių darbų nenudirbs be mūsų poetų, o mūsų poetai — daugumas — labai vangūs šioje srityje. Jie turėtų imtis pavyzdžiu latvių poetus Rainį, Aspaziją, kurie, šalia didelių savo kūrybos darbų, užteko laiko bei energijos ir vertimams.

D. URBAS

Literatūra ir menas
1960-09-03